



Η ελληνίστρια Αρτεμης Λεοντή, καθηγήτρια στο Πανεπιστήμιο του Μίσιγκαν, συγγραφέας της πρόσφατης βιογραφίας της πρώτης συζύγου του Αγγελου Σικελιανού, συζητεί με «Το Βήμα» για τα ανεξιχνίαστα προσώπεία της Εύας, τη σαπφική ζωή της, τη θεατρικότητά της και την προσπάθειά της να συνδέσει την τέχνη με τη ζωή μέσω του ελληνισμού

σ. 4-5

# *Εύα Πάλμερ - Σικελιανού* Φιλέλλην και αντικομπορμίστρια



# Αρτεμис Λεοντή

Η **καθηγήτρια Νέων Ελληνικών** στο **Πανεπιστήμιο** του **Μίσιγκαν** μιλάει για το βιβλίο της, όπου περιγράφει τα διαφορετικά πρόσωπα και τη ρευστή προσωπικότητα μιας γυναίκας πολύ πιο σύνθετης από τη συνήθη παρουσίασή της ως μιας φλογερής φιλελληνίδας

## «Δεν έγραψα μια αγιογραφία της Εύας Πάλμερ-Σικελιανού»



ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΣΤΗ ΛΑΜΠΡΙΝΗ ΚΟΥΖΕΛΗ

**Ε**λληνοαμερικανική τρίτης γενιάς, η **Αρτεμис Λεοντή**, καθηγήτρια Νέων Ελληνικών στην Εδρα του Τμήματος Κλασικών Σπουδών του Πανεπιστημίου του Μίσιγκαν στις ΗΠΑ, μεγάλωσε έχοντας από τα βιβλία των γονιών της μια εικόνα της **Εύας Πάλμερ**, της πρώτης συζύγου του **Αγγελου Σικελιανού**, ως της πιο φλογερής φιλελληνίδας μετά τον **Λόρδο Μπάρον**. Η ανάγνωση του αυτοβιογραφικού **Ιερού πανικού** και των ερωτικών επιστολών της προς τη σύντροφό της **Νάταλι Μπάρνεϊ** ήταν η αρχή για να υποψιαστεί τα πολλά ανεξήγητα πρόσωπα της Εύας. Από το 2007, με μεθοδική έρευνα που ξεκίνησε από το Αρχείο της Εύας Σικελιανού στα Ιστορικά Αρχεία του Μουσείου Μπενάκη, άρχισε να ξετυλίγει μέσω των γραπτών και των υλικών τεκμηρίων ένα νήμα το οποίο, περνώντας και από τους φακέλους της άγνωστης αλληλογραφίας της Εύας που βρίσκεται στα Αρχεία του Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών, την οδήγησε σε μια ανασκαφή σε αρχεία πολλών ανθρώπων στην Ελλάδα, στη Γαλλία και στην Αμερική. Το αποτέλεσμα της έρευνας ήταν μια βιογραφία, που κυκλοφορεί τώρα και στα ελληνικά, **Εύα Πάλμερ-Σικελιανού. Υφαίνοντας τον μύθο μιας ζωής** (εκδ. Πατάκη), μεταφρασμένη γλαφυρά από την **Κατερίνα Σχινά**, στην οποία η Λεοντή σκιαγραφεί το πορτρέτο μιας γυναίκας πολύ πιο σύνθετης από την παθιασμένη φιλελληνίδα που διοργάνωσε με τον Σικελιανό τις Δελφικές Γιορτές. Σε μια βραδινή διαδικτυακή συνομιλία από το Σικάγο, συζητήσαμε για αυτή τη ρευστή προσωπικότητα, πολύ επίκαιρη στην εποχή μας, και την ιστορία της, η οποία *«δεν είναι μόνο μια ελληνική αλλά και μια αμερικανική ιστορία, είναι η ιστορία μιας ζωής που ξετυλίχθηκε και στις δύο πλευρές του Ατλαντικού και πήρε συγκεκριμένη μορφή μεταπολεμικά εξαιτίας του Ψυχρού Πολέμου και της παρέμβασης της Αμερικής στην ελληνική πολιτική ζωή»*.

**Αναθεωρεί η βιογραφία σας την εικόνα που έχουμε για την Εύα Σικελιανού;**  
«Έχει κατασκευαστεί για την Εύα μια εικόνα μονοδιάστατη, ότι ήταν μια εύπορη Αμερικανική που ήρθε στην Ελλάδα, ερωτεύτηκε έναν Έλληνα και έφτασε στην οικονομική καταστροφή εξουψώνοντας το ελληνικό ιδεώδες μέσα από τις Δελφικές Γιορτές – ένα σύμβολο

«Θεωρώ την Εύα πρότυπο της υπεύθυνης προσπάθειας να προσεγγίσει κάποιος έναν άλλον πολιτισμό και να έρθει σε διάλογο μαζί του όταν ανήκει σε έναν άλλον κόσμο, όταν έχει άλλες ανάγκες και άλλα συμφέροντα» τονίζει στο «Βήμα» η Αρτεμис Λεοντή

θυσίας για τη Ελλάδα. Αποσιωπήθηκαν όμως πολλά. Πρώτα από όλα, η αγάπη της για τις γυναίκες που την ώθησε στην αρχή να μάθει αρχαία ελληνικά και η ερωτική της απογοήτευση από μια γυναίκα, τη **Νάταλι Μπάρνεϊ**, που την ώθησε να φύγει από το Παρίσι και να ακολουθήσει την Πηνελόπη Σικελιανού στην Ελλάδα. Μπορούμε πλέον να δούμε αυτό το queer στοιχείο της Εύας βάσει στοιχείων. Αποσιωπήθηκαν επίσης τα δυσάρεστα σημεία του γάμου της με τον Σικελιανό και η επώδυνη αδιαφορία του, ξεχάστηκε η θεατρικότητά της, θεωρήθηκε λαογραφικό εγχείρημα η προσπάθειά της να αναβιώσει την υφαντική τέχνη, λειάνθηκαν οι αντιφάσεις της. Ήταν άλλες οι εποχές. Τώρα όμως μπορούμε να μιλήσουμε για αυτά τα πράγματα. Η πρόσληψη του ελληνισμού, επίσης, δεν είναι μονοδιάστατη, ούτε σταθερή στον χρόνο. Γίνεται πολύ μεγάλη κριτική τώρα στην Αμερική για τις χρήσεις του ελληνισμού αλλά και στην Ελλάδα, στο πλαίσιο συζητήσεων για την αποαποικιοποίηση. Επιπλέον, μια νέα προσέγγιση της ζωής της Εύας μέσα από ερωτήματα που σχετίζονται με τον σύγχρονο τρόπο ζωής και τις δικές μας ευαισθησίες αναδεικνύει ότι η Εύα ήταν πρωτοπόρος, με την έννοια ότι προσπαθούσε να κατασκευάσει έναν έτερο εαυτό, τον οποίο ο κόσμος δεν τον αναγνώριζε και δεν τον δεχόταν, μέσα από διάφορες προσπάθειες».

**Ποια είναι τα πρόσωπα αυτής της ρευστής προσωπικότητας που**

**Συζητούμε πολύ τώρα, που βλέπουμε έντονη βία κατά των γυναικών – όχι μόνο στην Ελλάδα αλλά και αλλού –, πώς «εξαφανίζονται» οι γυναίκες κάτω από το όνομα των ανδρών. Η Εύα δεν ήταν θύμα περισσότερο από άλλες γυναίκες της εποχής της. Το ότι έχει καταγραφεί το όνομά της και μπορούμε να βρούμε ίχνη της δράσης της είναι πολύ σημαντικό**



**ARTEMIS LEONTI**  
**Εύα Πάλμερ-Σικελιανού.**  
**Υφαίνοντας τον μύθο μας ζωής**  
Μετάφραση Κατερίνα Σχινά.  
Εκδόσεις Πατάκη, 2022.  
σελ. 480, τιμή 22 ευρώ

**προκύπτουν από την έρευνά σας;**  
«Θα ξεκινήσω με τις σταθερές στη ζωή της: πρώτα από όλα το ενδιαφέρον της για το θέατρο, τον προβληματισμό της για το τι είναι τέχνη, μετά τον Βάγκνερ και τον Νίτσε, και ποιος ο ρόλος των Ελλήνων στο ζήτημα αυτό, την ενασχόληση με τον εαυτό της ως δρώντα σε αυτή τη διαδικασία και τη συμμετοχή της σε διάφορους κύκλους όπου το διακόβευμα ήταν τι είναι ο ελληνισμός. Στη ζωή της στην Αμερική και στο Παρίσι, ως Εύα Πάλμερ, κυριαρχεί το ενδιαφέρον για το θέατρο – κάνει μαθήματα φωνητικής, παίζει θέατρο – και το σαπφικό στοιχείο, οι σχέσεις της με άλλες γυναίκες και με τη Νάταλι Μπάρνεϊ. Το ελληνικό και το θεατρικό στοιχείο υφαίνονται στην προσπάθεια των γυναικών αυτών να φανταστούν μια άλλου είδους κοινωνία, όπου οι γυναίκες μπορούν να αγαπούν γυναίκες, μπορούν να έχουν λόγο, μπορούν να είναι δημιουργοί. Μια ουτοπική ιδέα, αλλά επίσης μια δημιουργική πράξη. Όταν η Εύα φτάνει στην Ελλάδα, ο ελληνισμός της δεν περιορίζεται μόνον στην αρχαιότητα και υλοποιείται πλέον με διαφορετικό τρόπο. Ασχολείται με την υφαντική και με τη βυζαντινή μουσική και μπαίνει σε άλλους κύκλους. Είναι η περίοδος που τη χαρακτηρίζει η ιδιότητα της ως

συζύγου του Σικελιανού – γίνεται Εύα Σικελιανού – και το γεγονός ότι γίνεται δημιουργός μακριά από τη Δύση και τα καλούπια της δυτικής σκέψης. Βρίσκεται στην Ελλάδα ως ξένη αλλά και ως φιλελληνίδα, και θα πρέπει να την εντάξουμε σε αυτή την κατηγορία, με όσα θετικά και αρνητικά συνεπάγεται αυτό. Συνεργάζεται με τον Σικελιανό στις Δελφικές Γιορτές, που ήταν δική του η ιδέα αλλά δική της η υλοποίηση, χρεοκοπεί και επιστρέφει στις ΗΠΑ για να αναζητήσει πόρους προκειμένου να μπορέσει να υλοποιηθεί το όραμα της Δελφικής Ιδέας».

**Εκεί, γίνεται η Εύα Πάλμερ-Σικελιανού...**

«Χρησιμοποιεί πάλι το πατρικό της για να ανακτήσει κάποια από τη δύναμη που είχε ακόμη το όνομα του πατέρα της, και ως το τέλος της ζωής της αναλαμβάνει πολιτική δράση γράφοντας επιστολές διαμαρτυρόμενη για την αμερικανική ανάμειξη στην υποστήριξη της μοναρχίας στην Ελλάδα, πράγμα που της στερήσει τη βίζα και τη δυνατότητα επιστροφής στην Ελλάδα μέχρι και λίγο πριν από τον θάνατό της. Σε μια τελευταία φάση, μετά θάνατον, υφαίνεται ένας από τους μύθους της ζωής της, ως ιδανικού ζεύγους με τον Σικελιανό, που αντικατοπτρίζει την ελληνο-αμερικανική συμμαχία μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, ένας μύθος που ταίριαζε με την αμερικανική και την ελληνική αφήγηση για τη σχέση των δύο χωρών στην εποχή του Ψυχρού Πολέμου».

**Ποια στοιχεία ανατρέπουν τον μύθο αυτό;**

«Ο μύθος αυτός προδίδει το δικό της όραμα και παράλληλα καλύπτει μια ακροδεξιά πτυχή της σκέψης του Σικελιανού – τουλάχιστον εκείνη την εποχή – που δεν ταίριαζε απολύτως με το όραμα της Εύας, το οποίο δεν ήταν η αναβίωση της αρχαιότητας αλλά η καλλιέργεια του θεάτρου και της τέχνης ως μέσων, ως τρόπων, για να ζήσει ο κόσμος διαφορετικά. Γι' αυτό έγραψε η Εύα τον *Ιερό πανικό*, για να καταθέσει τη δική της συμβολή στις Δελφικές Γιορτές. Από την άλλη, ποτέ δεν παραπονέθηκε για το μεγαλείο του Σικελιανού και πάντοτε υπερασπιζόταν το όνομα και το έργο του, μάλιστα σε βαθμό λατρείας τα τελευταία χρόνια, όταν ήταν μακριά του».

**Κεντρική θέση στους κύκλους της αφήγησής σας έχει η υφαντική και ο αργαλειός. Τι συμβολίζουν στη ζωή της Εύας;**

«Η Εύα μνήθηκε στην υφαντική όταν ήρθε στην Ελλάδα. Η υφαντική σχετίζεται με το ντύσιμο, με τον τρόπο που καλύπτουμε το σώμα μας, είναι ο τρόπος με τον οποίο επικοινωνεί το σώμα μας με τον κόσμο προς τα έξω, είναι κατά κάποιον τρόπο το δεύτερο δέρμα μας. Σχετίζεται με τη μεταμόρφωση της Εύας μετά τον ερχομό της στην Ελλάδα, την ύφανση ενός νέου εαυτού. Όταν αποφασίζει στο εξής να φοράει μόνο ρούχα από υφάσματα που υφαίνει η ίδια αφήνει πίσω τη βιομηχανοποιημένη Δύση και κάποιο είδος καπιταλισμού. Η υφαντική σχετίζεται επίσης με τον κόσμο της γυναικείας εργασίας. Η Εύα είχε σχετικά ολόκληρη θεωρία. Ωθούμενη από τη λαχτάρα να εναντιωθεί στον κόσμο της αλλοτριωμένης εργασίας, εξήγε τις δυνατότητες του μη βιομηχανοποιημένου, οριζόντιου αργαλειού και παρότρυνε τις γυναίκες

να αποκτήσουν αργαλειό και να μάθουν να τον χειρίζονται για να μάθουν τα αγαθά της πειθαρχίας, να ανακτήσουν την αξιοπρέπεια της εργασίας. Ταυτόχρονα θα μποϊκοτάριζαν τη βιομηχανία της γαλλικής μόδας, ενώ υφαίνοντας χειροποίητα ρούχα με παραδοσιακά ελληνικά υλικά θα ενίσχυαν την οικονομία τους και θα συντελούσαν στη δημιουργία ενός τρόπου ζωής κλασικά ελληνικού».

**Γράψατε το βιβλίο για το αμερικανικό κοινό, κατ' αρχάς. Είναι γνωστή η Εύα Πάλμερ-Σικελιανού στις ΗΠΑ, με ποιον τρόπο τους αφορά;**

«Θα έλεγα ότι δεν είναι ιδιαίτερα γνωστή, τελευταία αρχίζει το όνομά της να αναφέρεται συχνότερα σε μελέτες σχετικές με την Ελλάδα. Ενδιαφέρει το αμερικανικό κοινό, πιστεύω, ως πρόσωπο που εκφράζει μια ηθική στάση. Δεν έγραφα μια αυτοβιογραφία της Εύας, αλλά τη θεωρώ πρότυπο της υπεύθυνης προσπάθειας να προσεγγίσει κάποιος έναν άλλον πολιτισμό και να έρθει σε διάλογο μαζί του όταν ανήκει σε έναν άλλον κόσμο, όταν έχει άλλες ανάγκες και άλλα συμφέροντα. Αυτή είναι η αμερικανική σκοπιά ανάγνωσης και συμβάλλει σε μια δημόσια συζήτηση στην Αμερική που μας απασχολεί πολύ».

**Σε ό,τι αφορά το ελληνικό κοινό;**  
«Η ενασχόλησή μου με τη ζωή της Εύας, η οποία εμφανίζεται στις ελληνικές εφημερίδες σε επετείους μία ή δύο φορές τον χρόνο, σχετίζεται και μια ερευνητική τάση στην Αμερική την τελευταία εικοσαετία να ανακαλύψουμε τις γυναίκες που ανήκουν στον χώρο του φιλελληνισμού, που ασχολήθηκαν με την Ελλάδα στις ανθρωπιστικές επιστήμες, ερευνητριες σε αρχαιολογικές αποστολές κ.ά., των οποίων το έργο δεν έχει αναγνωριστεί και το όνομά τους είναι άγνωστο. Συζητούμε πολύ τώρα, που βλέπουμε έντονη βία κατά των γυναικών – όχι μόνο στην Ελλάδα αλλά και αλλού –, πώς “εξαφανίζονται” οι γυναίκες κάτω από το όνομα των ανδρών. Η Εύα δεν ήταν θύμα περισσότερο από άλλες γυναίκες της εποχής της. Το ότι έχει καταγραφεί το όνομά της και μπορούμε να βρούμε ίχνη της δράσης της είναι πολύ σημαντικό. Έχουμε τα κείμενά της, τις πολλές επιστολές της. Η γραφή είναι ο τρόπος που έχουν οι γυναίκες για να μπουν σε χώρους που τους είναι κλειστοί, είναι ένα είδος τέτοιου είδους κλειδί. Δεν θέλω να καθοδηγήσω το ελληνικό κοινό πώς να διαβάσει τη βιογραφία της Εύας Πάλμερ-Σικελιανού. Έχει ενδιαφέρον όμοια να διαβαστεί και από αυτή την οπτική».



Η Εύα Πάλμερ, με λυτά τα μακριά κόκκινα μαλλιά της, μια μούσα των Προρροφηλιτών, με χειροποίητο ελληνοπρεπές κοστούμι και σανδάλια, στον ρόλο της Τιμάδας, αγαπημένης της Σαπφούς, στο θεατρικό «Equinoame» της Νάταλι Κλίφορντ Μπάρνεϊ τον Ιούνιο του 1906